

A POLGÁRMESTER, A FALU MEG A KÖZÖSSÉG: HOZZÁSZÓLÁS A „FÜGGETLEN” POLGÁRMESTER VITÁHOZ¹

(The Mayor, the Village and the Community: Contribution to
the Debate about the „Independent” Mayor)

BORBOLY ISTVÁN – CSITE ANDRÁS

Problémafelvetés

Az 1990-es és az 1994-es önkormányzati választások során a megválasztott községi polgármesterek kétharmada pártoktól „függetlenül” indulva nyerte el mandátumát. A politikai pártok alacsony falusi szervezettségének (ami alól a Magyar Szocialista Párt és a Független Kisgazda- Földmunkás és Polgári Párt tekinthető talán csak kivételnek) többféle magyarázata is van. Sokan azzal érvelnek, hogy a hazai pártok csak a rendszerváltás időszakában jöttek létre, új képződmények, és így nem telt még el elég idő stabil káderállomány megszervezésére és kinevelésére. Mások arra hívták fel a figyelmet, hogy a parlamenti politikai pártok elitje különböző értelmiségi elitfrakciókból jött létre, s ezek a Budapesten megszerveződött kapcsolathálózatok nem terjednek ki a vidéki Magyarországra.

Mind az 1994-es, mind pedig az 1998-as választásokon párttámogatottságú függetlenként, avagy pártszínekben számos (elsősorban városi) önkormányzati politikus is indult, ami arra utal, hogy a települési önkormányzati mezőben tevékenykedő politikusok a politikai pártok számára rekrutációs bázist jelentenek.

A települési önkormányzati politizálás jelentőségére, illetve a falusi önkormányzati politikusok társadalommobilizáló szerepére 1997-98 során két jelentős média-publicitást kapott eseménysor is felhívta a figyelmet. Az 1997 első felében kibontakozó gazdatüntetések, illetve az év végén kiéleződött falusi etnikai konfliktusok kapcsán nyilvánvalóvá vált, hogy a helyi politikai hatalomba került polgármesterek és önkormányzati képviselők egy része a „központi” kormányzati törekvésekkel szemben tiltakozó mozgalmak megszervezésére is képes politikai vállalkozóként lép fel.

A helyi politikusok megváltozott aktivitására utaló jelek alapján a társadalomkutatók egy része azt fogalmazta meg, hogy 1997 döntő változást hozott a magyar vidéki társadalom rendszerváltás utáni történetében: lezárult a tulajdonosi struktúra átalakítása. A „kapuk záródása” koncepció szerint 1997-re nyilvánvalóvá vált, hogy a falusi társadalom tagjainak többsége nem jutott üzleti tulajdonhoz, s a városi társadalmi problémák importálása révén a települések versenyében a községek döntő része előnytelen pozíciókkal bír. A helyben kezelhetetlenné váló társadalmi problémák (szegénység, bűnözés, etnikai feszültségek stb.) a falusi politikai elit társa-

dalommobilizáló tevékenységének eredményeként válnak helyi és országos tiltakozó mozgalmak alapjává.

Kutatási programunk indításakor (1997) azt a vizsgálati kérdést fogalmaztuk meg, hogy miként néz ki a falusi társadalom, a falusi politizálás a községi polgármesterek érvelésében. Adatgyűjtésünk eredményeként választ reméltünk arra a kérdésre is, hogy a polgármesterek milyen érvelési stratégiákat alkalmaznak a községi lakosság mobilizációja során, mely stratégiák révén a helyi tiltakozó akciók diszkurzív keretei létrejöhetnek.

Tanulmányunk első részében a helyi politika, a helyi politizálás sajátosságait, a pártoktól „független” polgármesterek problémakörét vizsgáló hazai kutatások eredményeit mutatjuk be. Ezt követően röviden kitérünk Bourdieu nyelvészociológiájának ismertetésére, mely fogalomkészletével, meglátásaival vizsgálódásaink során orientált bennünket. Tanulmányunk harmadik részében 31 falusi polgármesterrel készített interjú elemzése olvasható. Itt arra összpontosítunk, hogy feltárjuk azt az értelmezési keretet, melyben a falusi politizálás tematizálódik. Végezetül felvetünk néhány olyan kérdést, melyek elemzése tovább bővítheti a falu és a vidék konstruálásáról való tudásunkat.

A kilencvenes évek helyi önkormányzati kutatásai Magyarországon

A falusi politizálás elemzésével foglalkozó kutatók számára talán a legnagyobb intellektuális kihívást az önkormányzati választások eredményeinek magyarázata jelentette. 1990-ben és 1994-ben is a falusi önkormányzati vezetők és képviselők túlnyomó többsége függetlenként jutott mandátumhoz, azaz a parlamenti demokrácia politikai rendszerének fontos szereplői, a politikai pártok alig-alig jelentek meg a falusi önkormányzati választásokon. A komoly kutatási programokat indukáló kérdés így magától értetődő volt: ha nem pártelven, akkor milyen elvek mentén történik a falusi önkormányzati képviselők választása.

A települési, önkormányzati vezetőkről készült írások egy része a polgármesterek társadalom-statisztikai jellemzőit mutatta be. Farkas és Vajda (1991) arra a következtetésre jutott, hogy a polgárok a legtöbb helyen a településen született, a helyi közéletben eddig is formális vagy informális vezető szerepet betöltött tekintélyt választottak polgármesterré 1990-ben. Bocz (1995; 1996) szerint 1994-ben 74%-ban korábbi polgármestert választottak meg, 1990-ben a polgármesterek 30%-a volt korábbi tanácselnök, 53%-a tanácsstag; 1990–94 között 63%-ról 74%-ra nőtt a független jelöltek aránya, s a falvak a független jelölteknek, a városok a pártjelölteknek szavaztak bizalmat. A régi és új döntéshozók a megválasztásukban szerepet játszó tényezőket különbözőképpen ítélik meg: az újjáválasztottak a lakóhelyükön végzett addigi munkájukra, az első alkalommal megválasztottak népszerűségükre, ismertségükre hivatkoztak leggyakrabban. Bocz szerint a helyben végzett munka és a lakóhelyi kapcsolatok voltak azok a tényezők, amelyek döntő módon befolyásolták a választások kimenetelét. A jelöltek képzettsége, illetve politikai irányultsága jóval kisebb mértékben gyakorolt hatást választási szereplésükre.

A *survey* típusú adatgyűjtési módszert alkalmazó vizsgáldásokban nagy hangsúly helyeződött a polgármesterek pártszimpátiáinak feltárására (Böhm–Táll 1993; Táll 1994; Szógyi 1993; 1994). Oláh (1996) a Veszprém megyében megválasztott polgármesterek adatait mutatta be, szerinte a településszerkezet a magyarázat arra, hogy mely megyékben van több független polgármester (ahol több a kistelepülés, község). Kukorelli (1995) arra utalt, hogy a vállalkozók relatíve csekély jelöltkénti részvétele a választásokon helyi társadalmi zavarokról tudósít. Böhm és szerzőtársai (1995) a pártszimpátiák és a vallási attitűdök kapcsolatát is vizsgálták, s kimutatták, hogy – ellentétben a fejlett demokráciákkal – a hazai polgármesterek körében e két tényező szoros összefüggésben áll egymással.

A független polgármesterek elsöprő sikere a két települési önkormányzati választáson nagyban hozzájárult a „pártosodás” jelenségkörének tematizálásához. A kilencvenes évek legelejének írásaiban (Horváth 1990; 1993; Kukorelli 1991a; 1991b; Pálné 1992; Velkey 1992) az a meggyőződés vált általánossá, hogy a helyi civil szerveződések a kistelepüléseken a nagyvárosoktól eltérően működnek, a falvakban az emberek személyekre szavaznak, nem úgy, mint a városban (3000 lakos felett általában „pártosak” az önkormányzatok). A kutatók egy része a pártosodás és a közösség elvének eltérő politikaszervező szerepét hangsúlyozta (Horváth 1996). Kulcsár (1996) meglátása szerint 1994-ben a többnyire pártokban artikulálódott „ideológiai” politikának kicsi volt a jelentősége. Szerinte a politikai pártok azért nincsenek jelen a kistelepüléseken, mert a települések közösségi vonásai, civil társadalmi jellege elegendőnek bizonyul az alkupolitikában, így a közvetítés során nincs szükségük többnyire ideológiailag befolyásolt pártszervezetekre. Szoboszlai (1996) is erre a meglátásra jutott, amikor kiemelte, hogy a pártok helyi szervezetei nagy önállóságnak örvendenek, a pártok közötti ideológiai kapcsolatok alig-alig jelennek meg a társadalomban, a közelséget-távolságot a személyes kapcsolatok dominálják.

A közösség elvén szerveződő kistelepülési önkormányzatok működésének jobb megértése arra ösztönözte a kutatókat, hogy a pártok mellett azon (formális és informális) szerveződésekre fordítsák figyelmüket, amelyek szerepet játszottak az önkormányzati választások kimenetelének alakításában. Kovács (1994) arra hívta fel a figyelmet, hogy a falun belüli ellentétek kifejezése a hagyományos kapcsolatokra épül. Tóth (1991) úgy értelmezte a családi, rokoni, szomszédság, ismerősi hálózatok helyi politikai szerepét, hogy a korábbi időszakban lezajlott funkcionális differenciálódás ellenére változatlanul összemosódnak az élettevékenységek és létszféra funkciói. Velkey (1994) empirikus kutatásai három olyan szervezetet mutattak ki, amelyek kinyilvánítottan politikamentesek, ám teret adtak spontán politikai megnyilvánulásoknak: az egyházak, a népfront és a művelődési központok. Németh (1991) Baranya megyei tapasztalatai azt mutatták, hogy a gazdasági fejlettség és a képviselőjelöltek száma között szignifikáns a kapcsolat: a prosperáló községekben a jelöltek száma háromszorosa is lehetett a többinek. Szógyi (1992) egy településen, a helyi választásokon a református és katolikus közösség szemben-

állását regisztrálta, Gyenei (1992) pedig a cigányok helyi politikából történő sajátos kizárásáról tudósított.

A helyi társadalom nem pártelvű, ám politikai szereppel (is) bíró szerveződéseit a kutatók egy része a „civil társadalom” fogalma segítségével látta megragadhatónak. Gergely (1992) szerint a civil társadalom az a társadalmi formáció, amely képes a tradicionális polgári szereptudat átvételére, érdekeit politikai szintre hozni is alkalmas, és a politikai hatalommal szemben folyamatos opposzióra rendezkedik be, anélkül, hogy törekvéseit mindenáron intézményesíteni akarná. Kukorelli (1991b) viszont arra utalt, hogy a civil szervezetek nem ritkán személyi ambíciók fedőszervei. Böhm definíciója szerint „...a civil társadalom világában az állampolgárok sajátos formális és informális csatornákon keresztül tevékenykednek autonóm célokat követve, önmagukat közösségé szervezve és öntevékenyen szolgálva saját érdekeiket” (Böhm 1996, 92).

A civil társadalom fogalma mellett a helyi társadalom és a lokális közösség kategóriái is a települési közösségek mibenlétét, a komunitás elv politikaszervező szerepét igyekeztek megragadni. Böhm szerint helyi társadalom „...az egy-egy településen kialakult mezo-csoport, amely az individuum és a társadalmi egész között a primer csoportokon keresztül érdekeket, értékeket, ideológiákat közvetít, tradíciókat őriz és az autochton strukturálódás lehetőségét nyújtja” (Böhm 1996, 15). Pálné arra utal, hogy „...a lokális közösség az emberek olyan területi, szomszédsági alapon szerveződő közössége, amely össztársadalmi meghatározottsága mellett elsősorban a földrajzi, ökológiai feltételekhez idomul, rendelkezik az elkülönült politikai részvétel, érdekérvényesítés esélyével, melynek közvetlen bázisát a lakóhellyel szemben támasztott igények, követelmények azonossága biztosítja” (Pálné 1990, 40).

A nagy adatgyűjtések feltárta eredmények magyarázata, a független polgármester-jelöltek sikere, a politikai pártok csekély falusi jelenléte, a lokalitás és komunitás elv működésének feltárása a helyi politika és az országos politika közötti különbségek jellegének és okainak feltárását implikálta. Pálné (1992) a helyi hatalom sajátosságát abban látta, hogy az össztársadalmi tagoltsághoz képest egy másodlagos struktúrába rendeződik, ideológiai kötődése gyenge, lokalizmus jellemzi; pragmatikus, harmóniára törekszik, a törvényhozás-végrehajtás nem különül el élesen, valamint szembesül a közvetlen demokratikus módszerekkel. Böhm (1994) szerint a helyi politizálás lényege, hogy az kevésbé ideológikus és átpolitizált, mint a nagypolitika. Szoboszlai (1992) úgy vélte, hogy helyi szinten szinte teljesen ismeretlenek az érzelmi–indulati különbségek azon jegyei, amelyek olykor teljesen megbénítják a parlamenti együttműködést.

Ezek az elemzések számos ponton új ismerettel gazdagították a falusi politizálásról meglevő tudásunkat, a kialakult fogalmi keret és a mögötte meghúzódó előfeltevések ugyanakkor gúzsba is kötötték a helyi vizsgálódásokat. A helyi politizálás sajátosságát a kutatók többsége a civil, önkormányzati, nem pártelvű, decentralizáció, közösség fogalmak segítségével igyekezett megragadni, s ezzel nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az „országos” és a „helyi” politizálás, mint két, elveiben,

szerveződésében alapvető különbségeket (s szembenállást) felmutató valóság jelenjen meg. Elemzésünkben a helyi, falusi politikai mező „országostól” eltérő szerveződését nem előfeltevéssel jellemezve adottságként tételezzük, hanem annak jobb megértéséhez szeretnénk hozzájárulni, hogy a helyi politizálás országosétól eltérő jellege miként konstruálódik. E törekvéseink megvalósításához a fentiekől eltérő kutatási programokhoz kell csatlakoznunk. A következő fejezetben Pierre Bourdieu nagy hatású nyelvészociológiájának néhány főbb meglátását ismertetjük, kérdéseink feltevésében és megválaszolásában az általa megalapozott kutatási tradíció eredményeire építettünk.

Elméleti keretek: Pierre Bourdieu nyelvészociológiája

A politika diszkurzív értelmezésének lehetőségeit kutató elemzések (pl. Szabó 1996; 1997a; 1997b; Csígyó 1997) a politikai szociológia azon cselekvés-, intézmény- és szervezetelméleti hagyományainak szorításából kívánnak kitörni, amelyek valamely elméleti „szempontból preformált politikai valóság részeként értelmezik a politika nyelvi valóságát” (Szabó 1996, 103–104). A politikai valóság konstruált voltát feltételezve, annak beszédközpontúságát, diszkurzusbeli konstruálását hangsúlyozzák. Az ez irányú vizsgálatok elméleti megalapozásában Pierre Bourdieu munkái játsszák az egyik kiemelkedő szerepet.

Pierre Bourdieu (1985; 1986; 1991) (Pokol 1997) a nyelvet társadalmi és hatalmi jelenségként értelmezi, s úgy véli, hogy a nyelv működésére piaci törvényszerűségek érvényesek. A nyelvhasználat társadalmi cselekvést jelent, amikor az ember beszél, akkor társadalmi viszonyokat és pozíciókat hoz létre. A társadalmi viszonyok nyelvi konstruálása a társadalom integrálásában játszik kitüntetett szerepet, mivel a nyelvhasználat révén a társadalom világát felosztják, megnevezve azonosulási pontokat és különbségtételeket hozva létre.

Az etnikai és regionális önállósodási törekvéseket vizsgáló munkájában Bourdieu amellettt érvelt, hogy a régió és az etnikum sajátosságainak, eredetének keresése nem a meglévő, ám feledésbe merült dolgoknak az újrafelfedezése, hanem társadalmi konstruálási folyamat, azaz különböző társadalmi szereplők (tudósok, művészek, politikusok stb.) közti definiálási küzdelem. A küzdelem tétje, hogy a legitim, de legalábbis domináns definíciót ki hozza létre, s ezzel ki/mi válik az adott helyzetben hatalommal bíró társadalmi szereplővé. A társadalmi világ legitim definíciója így csoportok létrejöttének, illetve eltűnésének forrásává is válik.

Bourdieu a politikai mező struktúráját objektív erőviszonyok tagolt rendszerének tartja, s úgy véli, hogy a mezőben zajló cselekvések a meglévő struktúrák fenntartására, illetve megváltoztatására irányulnak. A képviseleti jellegű modern politikai mező alapviszonyára, a politikus és választó közötti viszonyra a megbízott és megbízó közötti kapcsolat a jellemző. A „megbízás” választást jelent a politikusok által felkínált percepciók kategóriák, a társadalmi világ észlelésének és kifejezésének eszközei közül. Bourdieu szerint a politikusok monopolizálják a politikai termékek előállítását, azaz a választás a megbízó oldaláról passzív jellegű elfogadást jelent.

A nyelvi formákat, jelentéseket és értelmezéseket termelő politika nemcsak a létező világot (milyen folyamatok észlelhetők körülöttünk), hanem a lehetséges, elgondolható világot is tematizálja. Ugyanakkor az elvont lehetőségek realizálása azon múlik, hogy az egyes csoportok miként férhetnek hozzá a megvalósításhoz szükséges eszközökhöz. A csoportok közti egyenlőtlenségek azonban oda hatnak, hogy az összes elgondolható világ közül csak néhány juthat el a megvalósítás lehetőségéig.

A politikai csoportok egyenlőtlen hatalmi viszonya mellett a mező „rigiditásához” az is hozzájárul, hogy a politikai küzdelemben az észlelési formák legitimmé tételért és intézményesítéséért folyik vetélkedés. A legitimmé vált észlelési és kifejezési formák visszahatnak, korlátozólag lépnek fel a mindenkori jelenben, mivel újratermelésüket a már hatalmi pozícióban levő vélemény-csoportosulások igyekeznek a létrehozott intézmények segítségével fenntartani, s a rivális észlelési kategória-rendszerrel fellépő, kihívó csoportokat háttérbe szorítani.

A politikus, mint a választók képviselője nem pusztán mások helyett cselekszik, hanem önállósodhat megbízóitól, s nyelvi cselekvések sorozatával kísérletet tehet megbízói csoportjának átdefiniálására, a csoport önazonosságának átformálására.

Vizsgálatunk eredményei

Választott „adatgyűjtési” módszerünk, a lazán strukturált interjúkkal történő információszerzés nem tudta a maga totalításában megragadni, hogy egy-egy faluban miként folyik a politizálás, a mindennapi életet miként szövik át a politikai relevanciával is rendelkező megnyilvánulások, miként jelölődik ki a politikai és nem politikai megnyilvánulások határa, miként megy végbe a politikai jelentésadás, s hogy kik vesznek részt a frontvonalak aktuális megállapításában. Szándékunk csupán annyi volt, hogy bepillantsunk a helyi politika-csinálás „laboratóriumába” (Latour 1987), adalékokat kapjunk a falusi politizálás kulcspozíciójában levő polgármesterek politika-csináló szerepének jobb megértéséhez.

Két térségben készítettünk interjúkat a kistelepülések polgármestereivel: a Tatabányát és Tatát körülölelő térségben és az Egertől délre fekvő, Egerhez közeli falvakban. Adatgyűjtésünk nem azzal a céllal készült, hogy a „tipikus magyarországi falusi polgármester” jelentésadási, értelmezési stratégiáját bemutathassuk. Az itt következő elemzést inkább heurisztikus erejűnek tekintjük, mely a további kutatásokhoz adalékkal szolgálhat.

Az interjúk készítése során leginkább arra voltunk kíváncsiak, hogy a polgármesterek mit tartanak érdemesnek megemlíteni falujukról, az ott élő emberekről, illetve saját tevékenységükről és az önkormányzat működéséről. Az interjúk során arra törekedtünk, hogy a polgármesterek által fontosnak tartott kérdések kerüljenek előtérbe. A következőkben azokat a témákat, személyeket és helyi társadalmi csoportokat vesszük sorra, amelyek, és akik tematizálódtak a beszélgetések során. Természetesen mind a két kistérség, mind az egyes polgármesterek között jelentős érvelési mintázatbeli „eltérések” mutatkoztak, ezekre az egyes témák esetében utal-

ni fogunk. A témák, személyek, csoportok elemzésében arra is kitérünk, hogy ezek milyen kontextusba ágyazottan jelentek meg a polgármesterek érvelésében.

Infrastruktúra, beruházások: gáz, telefon, víz, szennyvíz, tornaterem stb.

A vizsgált településeken a kilencvenes évek elején komoly infrastrukturális beruházásokat hajtottak végre. A gázhálózat kiépítésében a polgármesteri hivatalok is aktívan részt vettek. Legtöbb helyen banki kölcsönt vettek igénybe a vezetérendszer kiépítéséhez, s a lakosságot különböző kedvezmények felkínálásával ösztönözték a bekapcsolódásra. Ez nem mindenütt ment könnyen, általános volt, hogy a képviselőtestület tagjai és az „aktívabb emberek” utcákra, körzetekre osztották egymás közt a falut, s ki-ki saját térségében felkeresett minden családot a gázberuházáshoz való csatlakozást ösztönözvén. A legfőbb érv az volt, hogy amennyiben most nem használják ki az állami támogatást, nem tudható, mikor kínálkozik erre ismételt lehetőség. A lakosság meggyőzésében az is nagy hangsúlyt kapott, hogy a gáz fejlettebb, kényelmesebb fűtési megoldás, mint a fa vagy a szén, s így az emberek életkörülményei nagyban javulnak, közelítenek a városihoz.

Számos faluban építettek a kilencvenes évek első felében tornatermet. A beruházás elfogadtatásában itt is fontos szempont volt a kedvező lehetőség kihasználása, továbbá annak az igénynek a megfogalmazása, hogy ha a szomszéd településeken építenek tornatermet, akkor azoktól „nem szabadna lemaradni”. A helyi iskolaépületek rekonstrukciójában, a helyi postahivatal és önkormányzati épület felújításában, illetve néhány helyen létrehozásában, a „teljes értékű falu” kialakításának igénye öltött testet.

Pártok

A politikai pártok a polgármesteri interjúkban két kontextusban jelentek meg: egyrészt a helyi politikai élet bemutatásakor, másrészt a „nagypolitikával” való kapcsolat (hiányának) tematizálása során. A helyi politikában a pártok közül az MDF, az MSZP, a Kisgazdapárt, az SZDSZ és a Vállalkozók Pártja volt jelen. Tevékenységük a választások időszakában élénkül fel, majd „elhallgatnak”. Egyes településeken a polgármester „hivatalból” meghívja a pártok képviselőit a testületi ülésekre, ám csak tanácskozási joggal. A testületi ülések állandó meghívotti körébe azonban nemcsak a helyi pártszervezetek, de a sportegyesület, az iskola, a hagyományörző egyesület vezetői is beletartoznak. Néhány helyen az önkormányzat a faluházban adott helyiséget a pártszervezeteknek, így azok egymás mellett, „békésen megférve” tevékenykednek. A pártszínekben indult polgármesterek zöme vagy a „kisgazdák”, vagy az „emdéfefesek” közül került ki. A kisgazdaszervezetek általában nem az idős tagság sorából jelöltek polgármestert, hanem megkértek egy „fiatalabbat”, vállalja el a jelölést, „jöjjön haza”. A „nagypolitika” két témakörben kapott említést: egy-egy vezető politikus helyi látogatása kapcsán, illetve az országgyűlési képviselővel való kapcsolattartásban. Noha általános az a vélemény, hogy „ott fenn az önkormányzatokkal nem sokat foglalkoznak”, ám a vezető politikusok helyi „fóruma” kapcsán a magas látogatottságot megemlíttették.

Viták

A legtöbb helyen nincsenek konfliktusok, csak viták, melyek a falu jövőjéről folynak. Konfliktusok két témában fordulnak elő a polgármesterek szerint: a települések között és a „nagypolitikában”. A települések közötti konfliktusok forrása a közös intézmények (iskola, óvoda, orvos, szociális intézmények) finanszírozása. A vizsgált településeken szinte mindenütt van iskola, ám a gyermeklétszám csökkenése és az „elcigányosodó” iskolák népszerűtlensége miatt az iskola fenntartásának igénye a tanulókért való versenyre ösztönzi az önkormányzatokat. A közös intézmények finanszírozásának kormányzati támogatása ellenére, a helyi önkormányzatok igyekeznek a saját iskolát, óvodát önállóan fenntartani.

A falun belüli konfliktusokra való rákérdezésünk heves ellenkezést váltott ki. A megkérdezett polgármesterek szerint „szakmai viták” vannak ugyan, például olyan kérdésben, hogy felújítsák-e az óvodát, ám ezek nem nevezhetők konfliktusnak.

Hagyományok

A hagyományok a községek reprezentatív történeti múltjának termelésében és újratermelésében játszanak nagy szerepet. Mindkét térségben számos sváb nemzeti-ségű falu található, ám a hagyományok ápolásában a két térséget jelentős különbségek jellemzik. A Komárom-Esztergom megyei „sváb” községekben hagyományörző egyesületek működnek. A szinte mindenütt előforduló tűzoltó egyesületek mellett a községi zenekarok, illetve az idősek kórusa az önkormányzat állandó támogatását élvezzi, képviselőik a testületi ülések állandó meghívottjai. A kilencvenes évek elején újra létrehozott helyi hagyományörző egyesületek a „negyven éve” megszakadt hagyomány folytatói, létük természetes, és büszkeséggel tölti el a polgármestert. A sváb községekben azért is kap különös jelentőséget a hagyományörző egyesület, mert a közösségi rendezvények (a betelepülésre és a kitelepítésekre való megemlékezések, falunapok) állandó szervezői és előadói. A kitelepítésekre való megemlékezéskor hazatérnek a Németországba deportált hajdani falubeliek, s ilyenkorra kicsinosítják a falut. A hagyományok fontosságát, a múlt jelentőségét a polgármesterek azzal is kifejezték, hogy a beszélgetések elején a község bemutatását a község múltjának felvázolásával kezdték. A sváb községekben a helyi időszámítás két fontos dátumaként a betelepülés és a kitelepítés éve jelent meg. A magyar többségű községekben a község története az első okleveles említéssel kezdődik, majd a község vallási összetételét és a falu történeti jellegét (uradalmi, nemesi, paraszti) említették. A magyar községekben a helyi megemlékezések a nagy történeti eseményekhez (március 15., augusztus 20.), illetve a falu templomának búcsújához kötődnek. Az 1996-os millicentenáriumi megemlékezések kapcsán minden faluban „történt valami”, számos helyen fakesztyet állítottak, s volt, ahol egész fasort ültettek az ünnep alkalmával, s a lakosok egy-egy fát „vásároltak”, vállalva annak gondozását.

A község hagyományainak ápolásában nagy jelentősége van a templomok rendezésének és a nagyobb ünnepek alkalmával tartott Istentiszteleteknek is. Ahol vegyes felekezetű a lakosság, ott vagy ökumenikus Istentiszteletet tartanak, vagy

egyik templomból átvonulva a másikba, egymás után tartanak megemlékezést. Az önkormányzatok kulturális költségvetésükből támogatják a megemlékezéseket, a nevezetes napok megünneplését a kulturális bizottságok készítik elő.

A községek nemzetiségi karakterének meghatározása és folytonos megjelenítése, reprezentációja gazdasági jelentőséggel is bír. A kisebbségi önkormányzatok állami támogatásban részesülnek, a sváb települések németországi segélyekhez is hozzájutnak. De az is fontos szempont, hogy ahol nincsenek természeti értékek (tó, barlang stb.), ott a falusi turizmus szempontjából a hagyományok megjelenítése, mint községi kulturális termék szerepel. Szinte minden faluban készítettek a falu történetét, nevezetességeit bemutató magyar, német, esetleg angol nyelvű prospektust.

Romák

A megkérdezett – némely esetben nemzeti kisebbségi – polgármesterek egy része arról számolt be, hogy „hála Istennek nálunk nincsen etnikum”. Ha mégis él a faluban kisebb lélekszámú roma közösség, akkor az csak egy-egy család, s azok „helybeliek, nincs velük gond, mindenki ismeri őket”. A települések másik részében a lakosság 10–20%-a roma. A cigányok problémaként való említése három témához kapcsolódott: az iskola, a szociális segélyek és a bűnözés kérdésköréhez. Az iskolában a roma gyermekek jelenléte azért okoz problémát a polgármesterek szerint, mert az „elcigányosodó” iskolából a nem roma szülők gyermekeiket más iskolákba viszik, a pedagógusok között kontraszelekció indul meg, s az intézmény finanszírozása is megnehezül, több forrást igényel. A szociális segélyezésben a nem roma lakosság „nem nézi jó szemmel”, hogy a cigány segélyezettek a támogatások „99 százalékát elviszik”, noha lélekarányuk csak „10 százalék”. Mivel „a cigányok nem dolgoznak, s sokan itatra költik a segélyt”, ezért sok faluban természetben vagy levásárolható kuponok formájában nyújt az önkormányzat támogatást. A képviselőtestületek mindenütt szociális bizottságot állítottak fel a segélykérelmek elbírálására. Ahol volt roma kisebbségi önkormányzat, ott ennek képviselőjét is bevonták a döntéshozatalba. A bűnözés és a roma lakosság jelenléte közötti összefüggés felvázolása minden interjúban előfordult. A probléma jelentőségét a mezei lopások arányának és a betörések számának növekedésével támasztották alá a megkérdezettek. Az Eger környéki települések némelyikén, ahol jelentős a vikendházak száma, a betörések nagy száma miatt a falu idegenforgalmi vonzerejének csökkenését valószínűsítették. Csak néhány polgármester hozta a roma lakosság problémáit azzal összefüggésbe, hogy a rendszerváltást követően „kikerültek a munkahelyekről, s most senki sem akarja őket felvenni, mert cigányok”.

Tanárok, iskola, értelmiség

A tanárok kapcsán az egyik legfontosabb momentum az, hogy „az értelmiség a faluban van-e”. Eger környékén a tanárok jelentős része nem a településen él, hanem a megyeszékhelyről jár ki naponta. Az ingázók nem igen tudnak részt venni a község életében. Az iskola helyi funkciója – az oktatás mellett – a falu kulturális életének szervezése. Különösen a sváb településeken számoltak be a polgármeste-

rek arról, hogy a tanítók, tanárok nagy szerepet játszanak a helyi hagyományörző egyesületek működésében. Az önkormányzat kulturális bizottságában az iskolaigazgató szinte mindenütt jelen van meghívottként.

Város

Interjúinkban a város két kontextusban jelent meg: egyrészt, mint a község és a szomszédos város kapcsolata, másrészt az életkörülmények városiassá tételeként, mint az egyik fő polgármesteri teendő. Heves megyében az egri önkormányzat igyekszik a környező települések önkormányzataival szoros együttműködést kialakítani. „Eger nélkül nem lehet gondolkodni” sem a munkahely-teremtésben, sem a közmű-beruházásokban. Tatabánya, Tata és Oroszlány – néhány kivételtől eltekintve – a vizsgált településektől viszonylag nagyobb távolságban helyezkedik el, s a kapcsolatok sem intenzívek. „Jó lenne, ha újra beindulna valami”, de egyelőre még nincs erre kilátás. Az utóbbi években a vizsgált községek szinte mindegyikében megjelentek a városból kitelepülő fiatalok, akik a faluban építettek házat, ám többségük a városban dolgozik. Több településen új területeket közművesítettek, s a kedvezmények hatására növekszik a népesség. Több polgármester is amellet érvelt, hogy körülbelül 3000 főig kellene növelni a lakosság számát, mert akkora népességet a helyi intézmények még képesek ellátni. A „külváros” válást többen is megfogalmazták hosszabb távú célként. A kábelek föld alatti vezetésével már azt szeretnék elérni, hogy a település „kívurol” is hasonlítson a külvárosokhoz.

Alkalmasság

Arról, hogy milyen tényezők játszottak szerepet polgármesterré választásában, mi tette alkalmassá a feladat elvégzésére a falu lakosságának többsége szemében, meglehetősen egységes kép látszik kibontakozni. A községből való származás, a tősgyökeresség, a rokon kapcsolatok, a korábbi közösségi tevékenység, valamint a szakmai hozzáértés azok a tényezők, amelyek szinte minden polgármester beszámolójában előfordultak. A helyi születés, a helyi munkásság azért fontos, mert „ismerik az embert, a családját, a magatartását”. Tudják, hogy az apja „komoly ember” volt-e, s ő maga a korábbi évtizedekben „hogyan viszonyult a faluhoz”. A helyi születés választások-kori szerepére utal az is, hogy a szomszéd településen is odavalósi embert igyekeztek megválasztani polgármesternek: a sváb településeken svábot, a magyarban magyarokat. A rokon kapcsolatok két szempontból voltak befolyásoló a választási szereplésnek. Egyrészt a nagyobb családok tagjai igyekeztek támogatni a „közülük való” jelöltet. Másrészt az is előfordult, hogy a kiscgazdák támogatásával induló, az FKGP helyi tagságához képest „fiatal” jelöltet a kiscgazda családok támogatták. A korábbi közösségi tevékenység a helyi sportegyesületben való aktív részvételt, illetve a szakszervezeti, tanácsi múlt felemlegetését jelenti. A helybeliség és a rokon kapcsolatok azonban csak a sikeres szereplés lehetőségét adják, a választási kampányban olyan magatartást kell a jelöltnek felmutatnia, amely bizonyítja, hogy a „kisemberek pártján áll”, „versenynek, nem pedig harcnak tekinti a kampányt”, olyan versenynek, ami a falu színe előtt a problé-

mák jobb megoldásáért való érvelésben ölt testet. Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor arról sem, hogy a választási kampányban olyan érvek is elhangzottak, amelyek a falu konkrét problémáihoz kötődtek. Így például egy helyütt a megbízhatóság bizonyítása kapott nagy szerepet a kampányban, mivel a korábbi polgármesternek „piszkos pénzügyei voltak”. Másutt a testületi tapasztalatok kaptak jelentőséget, mivel a rivális jelöltnek nem volt igazgatási múltja, nem tudott a „konkrét problémákra konkrét válaszokat adni”. A választási kampány első fázisában számos településen több jelölt is volt, de a választási cédulára csak egy vagy két jelölt neve került fel: a választást megelőző vitákban azok rostálódtak ki, akik úgy ítélték meg, hogy nincs esélyük a sikerre.

Szociális segély

A szociális segélyezés témája leginkább az öregekhez és a romákhoz kapcsolódik. A nyugdíjas, segítségre szoruló idős emberek gondozását a legtöbb település idősök otthona fenntartásával, vagy speciális gondozó foglalkoztatásával oldja meg. Mindenütt elfogadott, hogy az időseket segíteni kell, ám, hogy ennek a költségvetés mekkora részét kell kitennie, arról komoly viták vannak az önkormányzatokban. Mindazonáltal ez olyan kérdésnek számít az „előregedő” településeken, melyben nagy óvatosság jellemzi a polgármestereket, s igyekeznek az öregek gondozására létesített intézmények folyamatos fenntartását biztosítani. A jövedelempótló támogatások, illetve az egyszeri szociális segélyezés helyi gyakorlata viszont talán az egyik legfontosabb vitatéma. Mind a roma lakosság segélyezetttségének nagyobb aránya, mind a roma és nem roma, de „helytelen életmódot” követő emberek meg-
regulázása a helyi emberek „igazságérzetének” eleget tevő gyakorlat kialakítására ösztönzi az önkormányzatokat. A szociális segélyekkel az önkormányzatok „csinján bálnak”, igyekeznek minél nagyobb részt természetben kiadni, így nehezítvén meg, hogy a segély „a kocsmában kössön ki”. A szociális önkormányzati bizottságok „olyanokat is támogatnak, akiket nem kellene”, amennyiben viszont lehetőség van a kérelem elbírálására, úgy igyekeznek a „jogos és nem jogos” igények közötti különbségtételre. „Vannak olyan emberek, akik önhibájukon kívül jutottak átmenetileg nehéz helyzetbe, de olyanok is vannak, akik nem is tesznek semmit helyzetük javítására.”

Falu, közösség

„Paraszi ésszel gondolkodnak a népek a faluban, jó felé terelik a dolgokat. Ezek megmondják, hogy fiam, ülj nyugton...”. A falut, a faluközösség milyenségét a polgármesterek az önkormányzat és a falu, az emberek kapcsolatát bemutató fejtették ki. „Ha a polgármesterrel nem húz együtt a falu, akkor eláshatja magát az ember.” A polgármester, a képviselőtestület és a falu kapcsolatának „csapatként” való jellemzése, az „egy irányba húzás” minden interjúban előfordult. Az önkormányzat, a polgármester igyekszik segíteni a bajban levőknek, de az emberek is tisztelettel, a szükséges elismerés megadásával tekintenek az önkormányzat munkájára. A polgármesterek szerint mindenhol vannak „hangoskodó” emberek, de

nekik nem velük, hanem az „egyszerű” emberekkel kell a dolgokat megbeszélni. A hangoskodás negatív megítélése abban is tetten érhető, hogy az egyik településen az új polgármester első feladataként „igyekezett rendet rakni” a hivatalban, s rávenni az ott ügyeiket intézőket arra, hogy „ne hangoskodjanak, csendesen is lehet a dolgokat intézni”.

A falvak „erkölcsi tartása” miatt a betelepülők nem tudják felborítani a falu életét. A gyenge településeket elhagyják az emberek, de az erős, erkölcsös községekbe inkább újak, fiatalok érkeznek. Az erős település egyik megnyilvánulása az is, hogy „megélnék egyedül is”, nincsenek rászorulva más községekkel való együttműködésre, közös intézmények kialakítására.

Polgármester

A település első emberét mindenki keresztnévén szólítja, nem pedig „polgármester úrnak”. A polgármester „belelát” az emberekbe, tudja, hogy vannak olyanok, akiknek semmi sem jó. A polgármesternek tudnia kell bánni az emberekkel, meg kell értetnie magát velük, azokkal is egy véleményre kell jutnia, akik „más értelmi szintűek”. A szavahihetőség, a személyes kapcsolattartás, a mintaadás, az élenjárás olyan követelmények, amelyeknek meg kell felelni. Akinek ez nem sikerül, az elveszti az emberek bizalmát, s hamar „beskatulyázzák”.

A polgármester feladata nagyban különbözik a „nagypolitikával” foglalkozókéétól. Távírányítással nem lehet irányítani, a faluba kell költöznie annak, aki vezető akar lenni. „A Demszkynek nem kell azokkal találkoznia, akikről dönt”, de a falusi polgármesternek igen. Minden cselekedetét figyelem kíséri, minden lépését el kell magyaráznia, s igyekeznie kell mindenkivel megértetni magát. Az emberek a vezetőjelöltben a személyiségét vizsgálják, azt, hogy mennyire alkalmas a feladat elvégzésére. „Itt egy a cél, ha valamit meg kell csinálni, akkor a kérdés az, hogyan csináljuk meg.”

Betelepülők

A megkérdezett polgármesterek nagyobb része arról számolt be, hogy a falura inkább a betelepülés a jellemző, semmint a lakosság fogyása. Noha vannak olyan települések, ahol előregedik a lakosság, de ott is igyekeznek számos eszközt megragadni a fiatalok helyben maradásának, letelepülésének ösztönzésére. Ahol már nagyobb létszámban érkeztek városról (vagy Erdélyből) „betelepülők”, ott a polgármesterek arra utaltak, hogy gazdaságilag jót tett a községnek (mert a normatív támogatás nőtt), de érzelmileg már kevésbé, mert a „betelepülők nem foglalkoznak a faluval”. Erdélyiek több községbe is nagyobb számban érkeztek a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején. „Az ingben-gatyában jöttetek kezdetben a község befogadta, de amikor három-négy év után sorra vetek vagy építettek házat, akkor megharagudtak rájuk. Más 20 évig gürcölt érte.”

Vállalkozók

A polgármesterek számára a vállalkozók a helyi társadalom egyik legfontosabb csoportját jelentik. Az egyesületekhez, közintézményekhez, pártokhoz hasonlóan a vállalkozók szervezeteivel – ha van ilyen a faluban – a képviselőtestület intézményszeres egyeztetések, fórumok folynak az önkormányzat és az iparosok, kereskedők között. A Komárom-Esztergom megyei településeken az országos átlagnál magasabb a vállalkozások egy főre jutó száma. Sok helyütt minden harmadik háztartásban van vállalkozói engedéllyel rendelkező iparos, kereskedő. A Heves megyei településeken viszont az őstermelők (szőlős- és kertészgazdák) alkotják a helyi önfoglalkoztatók legnagyobb csoportját. Az önkormányzat vezetése – a polgármesterek elmondása szerint – a vállalkozásokat a jövőbeli fejlődés egyik zálogának tartja. Az iparüzési adó kiszabásánál fontos szempont volt, hogy meghallgassák a vállalkozók véleményét, s az adó nagyságát a még elviselhető kereteken belül jelöljék ki. „Belőlük élünk, meg lehet őket sarcolni, de ha kérek valami segítséget, akkor biztos nem fognak segíteni.”

A vállalkozások sikerét a maga eszközeivel az önkormányzatok is igyekeznek előmozdítani. A városinál gyorsabb ügyintézés, iparüzési adókedvezményt és önkormányzati megrendeléseket kínálnak a helyi iparosoknak. Ugyanakkor a polgármesterek arra is utaltak, hogy a vállalkozók többségének „még sokat kell fejlődnie”: egyrészt szervezeteket kellene létrehozniuk, hogy legyen kivel meg tárgyalni a problémákat, másrészt jobb, erősebb adófizetőkkel kellene válniuk. A külföldi illetve hazai, de nem helyi vállalkozók faluba vonzása is komoly prioritás a polgármesterek tevékenységében: „ha jött egy külföldi, azon voltunk, hogy megfogjuk, bemutassuk neki a települést”. A külföldi testvérközönségi kapcsolatok, az idegen nyelven kiadott prospektusok, a helyi egyesületek nemzetközi kapcsolatainak segítése mind-mind e cél megvalósítására irányulnak.

Szomszéd település

A fentiekben már utaltunk rá, hogy a polgármesterek a falun belüli különböző véleményeket vitaként jellemezték, míg a települések közötti vitákat konfliktusként. Néhány kivételtől eltekintve a legtöbb település vezetése – ha teheti – kerüli a szomszéd községekkel való együttműködést. Sok példája van annak, hogy az iskola, a szemétszállítás stb. megszervezésében „racionálisabb”, a települések együttműködésére épülő megoldások is elképzelhetők lennének, ám a szocialista időszak társközönségi kapcsolata, valamint a komplett intézményrendszerrel „felszerelt” falu létrehozásának jelenkori igénye ellene hat a kooperációnak: „mi csendes résztvevők akarunk lenni” a most szerveződő kistérségi együttműködésben. A hajdani társközönségek polgármesterei a falu múltjának bemutatásakor nem feledkeztek meg kitérni arra, hogy „itt nem voltak fejlesztések, mindent magunknak kellett az első időben megcsinálni”. Nem felejthetjük el, hogy az 1994-es választási kampányban a község önállóságát helyreállító, iskolát, óvodát, községi hivatalt, postát építtető polgármester maga melletti egyik fő érve a négy évben végrehajtott fejlesztés volt. A

községek közötti fejlesztési verseny egy-egy beruházás lakossági elfogadtatásában is fontos érv. Ha a szomszédban már bevezették a gázt, csatornáztak, vagy tornatermet létesítettek, akkor a „falu önbecsülésének” megőrzése érdekében ezeket helyben is meg kell valósítani. A fejlesztési versenynek van egy olyan része is, amely kifejezetten a betelepülőkért folyik. Gyakran hangzik el egy-egy falugyűlésen, testületi ülésen, hogy a letelepedni kívánókat azért kell segíteni, mert a szomszéd faluban, ahol ezt nem teszik, előregedik a népesség. A lakosságszám csökkenése az intézmények fenntartását veszélyezteti, arról nem is beszélve, hogy az önkormányzatok az állami normatíva egy részét lakosságuk nagysága szerint kapják.

Ahol olyan példát találtunk, hogy a szomszéd községek együttműködnek, ott a falvak már összenőttek. A képviselőtestületek közös üléseket tartanak, minden kérdésben egyeztetnek, „egy faluról van itt szó”, azonban „akik Pesten az ügyeket irányítják, azok nem tudják, hogy a két falu egyben van, gőzük sincs, hogy itt mi van...”. Így ezeken a településen mind az együttműködésből, mind pedig a hivatalos különállásból származó pénzügyi előnyöket realizálni tudják.

Jövő

A falu jövőbeli sikerességének zálogát, az elkövetkező időszak feladatait a polgármesterek szinte azonosan ítélték meg: egyrészt az infrastrukturális beruházások befejezésében (szennyvíz, út), másrészt a lakosság elöregedésének megállításában, fiatalok letelepítésében, harmadrészt pedig az emberek „szemléletváltásában, önállósodásában”.

Az elmúlt években kialakított intézményeket minden polgármester fenn kívánja tartani, a szennyvíz-kérdés megoldása és az utak rendbetétele pedig a két legfontosabb hosszabb távú teendő. „Energia oldalon sok pénz van”, szigetelni kell a házakat, s ebben számítanak állami programok beindítására is. A sportcentrum, az iskolai számítógépes és nyelvi labor létesítése már olyan feladatnak tekinthető, ami szorosan kapcsolódik a „fiatalítás” programjához. A helyi életkörülmények városi szintre hozása mellett a fiatal családok helyben maradása és betelepülése érdekében a gyermekek magas szintű oktatását lehetővé tevő iskola kialakítását kiemelten kezelik a polgármesterek. A fiatalítás egyrészt a létrehozott intézmények működtetését tenné lehetővé, másrészt az önkormányzati bevételeket is növelné. Az önkormányzati tulajdon (elsősorban ingatlanok) sikeres menedzselése a helybéli emberek számára is kínál előnyöket: munkahelyet, növekvő ingatlanárakat, több helyi szolgáltatást. A helyi idegenforgalmi potenciál növelése, látványosságok kreálása (ünnepek, emlékhelyek, falumúzeumok, szórakoztató rendezvények, tavak kihasználása stb.) szintén azt jelzi, hogy a polgármesterek java az önkormányzat tevékenységét a szűkebb értelmű közigazgatáson kívül a helyi gazdaság fejlesztése, a településmarketing felé kívánja kiterjeszteni: „először az infrastruktúrát kellett rendbe tenni, aztán jöhetnek a külföldiek, a városiak”.

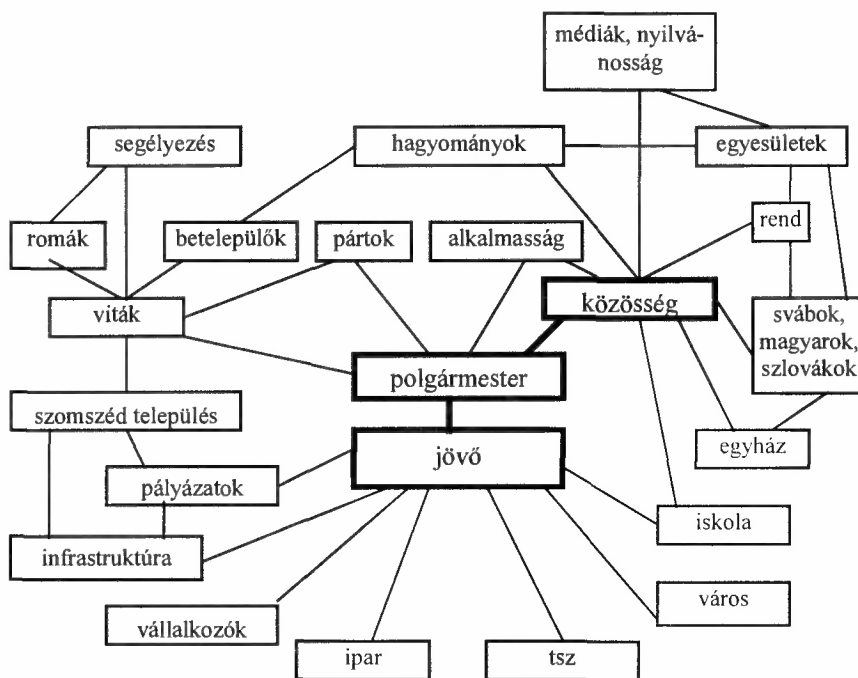
Érvelési stratégiák

Kulcsfogalmak

A polgármesterekkel készített interjúk során előtérbe került témák, társadalmi csoportok, helyi problémák, ügyek (issues), azaz a polgármesterek beszédének kulcskategóriáinak egymáshoz kapcsolódását az 1. ábra jeleníti meg. Az ábra egyfajta összefoglalás, azaz a leggyakoribb kapcsolatokat mutatja.

1. ÁBRA

*A polgármesterek beszédében használt kulcskategóriák kapcsolódási hálója
(Network of Key Categories Used in Speech of Mayors)*

Forrás: interjúk.

A polgármesterek elbeszéléseit szövegekként értelmezve az egyes szövegek struktúrájának alapját a „közösség”, a „jövő” és a „polgármester” egymáshoz kapcsolódása adja. A polgármester a közösség képviselője és megbízottja, aki az eltérő véleménnyel rendelkező helyi szereplők közös platformra hozatalára törekszik. De a polgármester a falusi jövő alakításának is kulcsszereplője. Viták, eltérő vélemények csak a pártok, a „törzsköcsök” és a betelepülők, valamint a szomszéd települések között, illetve a segélyezésről és a romákról folynak. A „viták” és a „közösség” között nincs közvetlen kapcsolat. A közösséghez szorosan kapcsolódik a nyilvánosság, az egyesületek, a rend, a hagyományok és az egyház fogalma. Amikor a kívánatosnak tartott jövőkép a polgármesteri beszéd témája, akkor az iskola, a város, a

tsz, az ipar, a vállalkozók, az infrastruktúra és a pályázatok fordulnak elő az elbeszélésben.

A polgármesterek beszédének középpontjában álló kategóriák három érvelési stratégiába rendeződnek. Az első a polgármester pozíciójának diszkurzív meg- és újrakonstruálása, mely két elemből tevődik össze: egyrészt abból, hogy a falut közösségként képviseli, azaz a partikuláris érdekekkel szemben az általános közjót követi munkájában, másrészt pedig kifelé, a falun kívül a községet, mint egységes csoportot jeleníti meg. A másik stratégia a falu közösségiségének folyamatos létrehozására irányul, a harmadik pedig a falu városétól különböző jövőképek kifejtését („külvárosiasodás” projekt), illetve a politikai döntések és a „szebb” jövő közötti közvetlen kapcsolat felmutatását foglalja magába.

A polgármester

A polgármesterek igyekeznek a közösségi összetartás, az „érdekegyesítés”, és az egyéni törekvések közötti feszültséget feloldani, a számos konfliktushelyzetet hol a közösség, hol az egyén szemszögéből értelmezni, s egyfajta „döntőbíróként” fellépni. Sajátos paradoxona a polgármesterek szimbólumteremtő- és értelmező tevékenységének, hogy igyekeztek a közösség mítoszának fenntartására egyben saját mozgáslehetőségüket csökkenteni, a múlt jelentésadása tehetetlenségi erővel bír a jelenben. A „falu szeme” előtt tevékenykedő polgármester nem tehet meg „mindent”, „nem ülhet be az autójába a munkaidő leteltével, mint a Demszky”. A polgármesteri pozícióra pályázók egyik legfontosabb törekvése „alkalmasságuk” bizonyítása. Nem fogadhatjuk el azt a szakirodalomban gyakran előforduló nézetet, hogy a polgármesteri pozícióra számos településen alig akad/t alkalmas ember, avagy csak egy, a választásokon sikerrel szerepelt volt alkalmas az önkormányzat vezetésére. Ez a vélemény figyelmen kívül hagyja, hogy egy-egy politizáló közösségben az alkalmasságról folyó viták is relevanciával bírnak: az alkalmasság/alkalmatlanság kérdése politikai viták tárgya. Noha e politizálás nem a politizálás bevett intézményeiben, a parlamentben és az országos sajtó hasábjain, hanem a helyi nyilvánosság különböző fórumain folyik, témájában, az elhangzó érvekben az „országossal” nagy hasonlóságot mutat. Jelöltként is csak az indul el, aki sikerrel tud amellet érvelni, hogy személye megfelelő a „feladatok elvégzésére”, aki viszont az előzetes, jelöltállítás kampányban alkalmasságát nem tudta bizonyítani, jelöltként sem lépett fel. Az alkalmasság a politikai (különösen a kampány-) viták egyik legfőbb kérdése. Az adott jelölt személyiségéről, vezetői kvalitásairól, lojalitásáról folyó vitákkal, rivális vélemények, vélemény-csoportok ütközésével találkozhatunk.

A falun belüli konfliktusokat, a versenyt a polgármesterek igyekeznek csillapítani, érvelésükben a falut, mint funkcionális egészet jelenítik meg, melyben nincs helye rivalizálásnak. Ugyanakkor a települések közötti kapcsolatokat, mint konfliktusokkal telteket jellemezték. A megkérdezett polgármesterek a községet kifelé egységesként igyekeznek megjeleníteni, a falun belüli egység mellett pedig azzal érvelnek, hogy az szükséges a települések közötti versenyben való sikeres helytálláshoz. Ez a

verseny nem csupán a fejlesztési erőforrásokért folyik, de a külföldi, illetve hazai befektetőkért, a falu lakosságának betelepülőkkel való fiatalításáért (a városi fiatalabb családokért), az elmúlt években kiépített infrastruktúra működtetéséért, azaz „a falu jövőjéért”. A falu jövőstratégiáját a polgármesterek több elemből állónak tekintik. Az előregedés és az „elcigányosodás” képezik elsősorban azokat a veszélyeket, melyek a jövőstratégia sikerét megakadályozhatják, így az oktatás, a szociális segítelyezés, a közmunkák, a bűnmegelőzés és bűnüldözés terén tapasztalt igyekezet a jövőt potenciálisan veszélyeztető emberek integrálására, illetve az ellenszegülők szegregálására, a települések közötti „jövő-verseny” egyik elemének tekinthető.

Az interjúalanyok szerint az emberek érzékenyek községük sikereire és lemaradására, a polgármesterek csak akkor tudják pozíciójukat és tekintélyüket megőrizni, ha olyan eredményeket produkálnak, melyek elismerésre tartanak számot (legyen az iskola-felújítás, postahivatal létesítése, avagy a templom felújítása). Így a központi kormányzat azon törekvése, hogy a települések között intézményfenntartó társulásokat hozzanak létre, nem egyezik a falusi politizálás elveivel: a falu önállósága, a polgármester és a település sikere épp a minél szélesebb saját intézményrendszer kiépítésében és fenntartásában ölt testet.

A falu, mint közösség

A falu közösségkénti meg- és újraalkotásában a közös falusi múlt megkonstruálása az egyik legfontosabb momentum. Különösen a falusi ünnepek múltra vonatkoztatásában, a történeti emlékhelyeken tartott közös megemlékezésekben, a falu múltját feltáró reprezentatív kiadványokban ölt testet ez a törekvés. A kilencvenes évek első felében a tanácsrendszer megszűnését követően „visszaszerzett” települési önállóság a közösségi helyek átszabásában is jelentkezett. A templom „visszanyerte régi szerepét”, mint a falu egyik legfőbb szimbolikus jelentéssel bíró tere, de a temetők rendbetétele, millecentenáriumi emlékhelyek létrehozása, az első és második világháborús falubéli áldozatok emlékoszlopának felújítása is a közös múlt megkonstruálásának eleme.

A falusi politizálás másik sajátossága, hogy úgy tartja fenn, termeli újjá a „faluközösség” mítoszát, hogy mindeközben azt át is dolgozza, az új keletű jelenségeket (pl. csatornázás, útépítés stb.) a helyi mítoszra vonatkoztatja, az újabb történeteknek a meglévő értelmezési mintázatok segítségével ad jelentést. Így egyszerre járul hozzá az elképzelt stabilitás és a fejlődés egységének fenntartásához.

A falusi jövő sajtószerevége

A polgármesteri érvelés visszatérő eleme volt a város és a falu, az adott község társadalomszerveződésének falusi jellegére való rámutatás. A falusi politizálás sajtószerevége a polgármesterek nagyrészt a falu és a város között húzott választóvonal segítségével támasztották alá. A falusi politizálás érvelésükben úgy jelent meg, mint amelyben a szereplők a „csapatmunkát” részesítik előnyben a konfliktussal szemben. A nagypolitika részben ismeretlen, idegen a „falutól”: fent Budapesten, az országgyűlésben, valamelyik hivatalban folyik, áttekinthetetlen és befolyá-

solhatatlan. De a város, Budapest nemcsak a nagypolitika és a helyi politika között húzott választóvonal másik oldalán, hanem a falu fejlődésének lehetséges irányai-ban is megjelenik. Ebben a kontextusban a város már nem idegen, hanem inkább vonzó, fejlettebb életlehetőségeket kínáló településforma. A helyi infrastrukturális beruházások elfogadtatásában, a település arculatának formálása során a megoldá-sok mikéntjének megfogalmazásában a városi minták kiemelt szereppel bírnak.

A „fiatalok”, a betelepülők kérdésköre kapcsán is tetten érhető a város–falú különb-ségtétel. Míg a polgármesteri érvelésben a falu szocialista időszakbeli múltja, mint az „előregedés” korszaka szerepel, addig a kilencvenes évek – jelentős kormányzati támogatással alátámasztva – a „fiatalokért való versenyként” jelennek meg. Ebben az összefüggésben a város és a falu egymással versenyben állóként értelmeződnek. A város, a centrum így mind idegenként, mind mintaként, mind pedig versenytárs-ként is előfordul a polgármesterek beszédében.

Összefoglalás

A falusi politizálás problémakörét a polgármesterek beszédének kulcsfogalmai segítségével közelítettük meg. Arra összpontosítottunk, hogy a falusi politizálásban nagy szereppel bíró önkormányzati vezetők jelentésadási, értelmezési stratégiáit, a tárgyalt témákat és a szereplőket feltárjuk. Az érvelési stratégiák (a falu közösségkénti reprezentációja, a polgármester konszenzusteremtő szerepe stb.) feltehetően történeti állandósággal bírnak, s ez az állandóság azt is jelenti, hogy a helyi politizálásban vezető szerepre törekvő emberek értelmezési tevékenysége, cselekedetei nem állhatnak szöges ellentétben e történetiséggel bíró mintázatokkal.

A polgármesteri beszéd kulcselemeinek bemutatása után a „függetlenség” probléma-ja új összefüggésbe helyezhető. A „függetlenség” a polgármesteri interpretáció-ban a pártoktól és a pártok dominálta „nagypolitikától” való függetlenséget jelent. Ebben az elhatárolódásban összesűrűsödik a falunak a városétól, s legfőképpen a fővárosétól eltérő társadalmiszerveződésének feltételezése, valamint a polgármes-ter és az „országos” politikus közötti különbségtétel (az előbbi javára). Ugyanakkor azt is láttuk, hogy a várostól való különállás, a pártoktól való távolságtartás, illetve a polgármester konszenzusteremtő szerepe a megkérdéztettek érvelésében kontex-tus-függő: számos helyen a város, mint a kívánatos jövő attribútumaival bíró jelenik meg; a pártok nyújtotta lehetőségeket alkalmanként kiaknázzák (pl. kapcsolatok mobilizálása a választási kampányban), illetve egyes helyi szereplőcsoportok törek-véseinek partikulárisra nyilvánításáért viták folynak.

A polgármesterek beszédének elemzése azt mutatja, hogy a falusi vezetők a poli-tikai képviselők Bourdieu által feltárt nyelvi-diszkurzív stratégiáit alkalmazzák. Létrehozzák a képviseltek egynemű csoportját, önmagukat a csoport képviselőiként jelenítik meg, s énjük felolvad a csoportközösség „mi”-jében. Az „országos/párt” politikusoktól való különbözőségük abban áll, hogy az általuk (is) létrehozott és képviselt csoport nem egy „nagyobb” társadalmi egységet (réteget, osztályt, nem-zetet, polgárokat stb.) jelent, hanem egy településtípus, a falu feltételezett meglété-

hez kötődik. Annak eldöntése, hogy a független polgármesterek, avagy az országos pártpolitikusok politizálása tekinthető-e társadalmilag hasznosabbnak, előremutatóbbnak, nem szerepelt céljaink között. A politikusok e két csoportja politikai képviselő, s a versenyelvű demokráciák képviselőinek diszkurzív eszköztárát alkalmazza.

Jegyzet

¹ A tanulmány az OTKA F 020880 „A vidéki politikai elit összetételének alakulása 1988–1994 között” c. kutatási program keretében készült. A tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségéért köszönettel tartozunk Boda Zsoltnak, Csígy Péternek, Kiss Balázsnak, Kovách Imrének, Kovács Petráknak, Laki Lászlónak, Szabó Mártonnak és Táll Évának.

Irodalom

- Gergely A. (1992) Önkormányzat, polgári jog, helyi önszerveződés. – *Juss.* 1–2. 110–139. o.
- Bocz J. (1995) Önkormányzati képviselők, polgármesterek. – *Társadalom-statisztikai füzetek.* 13. Budapest, KSH.
- Bocz J. (1996) *Az önkormányzatok döntéshozói, 1994.* Budapest, KSH.
- Bourdieu, P. (1985) Az identitás és a reprezentáció: A régió fogalmának kritikai elemzéséhez. – *Szociológiai Figyelő.* 1. 7–22. o.
- Bourdieu, P. (1986) *Distinction. Social Critique of the Judgement of Taste.* London, Routledge.
- Bourdieu, P. (1991) *Language and symbolic power.* Cambridge, Polity Press.
- Böhm A. (1990) Az önkormányzat esélyei. – *Társadalmi Szemle.* 7. 49–55. o.
- Böhm A. (1994) „Nagypolitika” és lokalitás – esszé a helyi politika esélyeiről. *Törésvonalak és értékvalasztások.* – Balogh I. (szerk.), Budapest, MTA PTI. 469–480. o.
- Böhm A. (1996) *A helyi társadalom.* Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola Társadalomtudományi és Közművelődési Tanszéke Kaposvár
- Böhm A.–Szögyi L.–Spirulisz I.–Táll É. (1995) Túl az eufórián – Polgármesterek 1992. *Polgármesterek túl az eufórián.* – Táll É. (szerk.), Budapest, MTA PTI. 7–69. o.
- Böhm A.–Táll É. (1993) Demokrácia – Önkormányzat – Piacgazdaság (Nemzetközi összehasonlító vizsgálat az új demokráciák helyi vezetőinek értékeiről és a helyi hatalomról). – *Társadalomkutatás.* 4. 132–141. o.
- Csigó P. (1997) A Bokros-csomag jelentősége a politikai diskurzusban. – *Politikatudományi Szemle.* 4. 27–56. o.
- Farkas J.–Vajda Á. (1991) *Két választás Magyarországon 1990-ben.* Budapest, KSH.
- Gyenei M. (1992) „Mink cigányok-Kiremszipek-Haspártiak vagyunk” Választások Tiszabón. *Önkormányzati választások 1990. Politikai Szociológiai Körkép.* – Böhm A.–Szoboszlai Gy. (szerk.), Budapest, MTA PTI. 217–233. o.
- Horváth M.T. (1990) Pártok a főtéren. – *Valóság.* 11. 44–57. o.
- Horváth M.T. (1993) Formák és határok (A helyi önkormányzatok politikai viszonyai). *Új változatosság.* Budapest, „Helyi demokrácia és újítások” Alapítvány.
- Horváth M.T. (1996) *Pártok a helyi önkormányzatokban.* Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet.
- Kovács L.I. (1994) Voksok és mandátumok. Arányos-e az önkormányzati választási rendszer? – *Társadalmi Szemle.* 11. 3–11. o.
- Kukorelli I. (1991a) Az önkormányzati választások jelzőtüzei. – *Társadalmi Szemle.* 1. 3–10. o.
- Kukorelli I. (1991b) Pártok, civil társadalom a parlamenten kívül. *Magyarország politikai évkönyve.* – Kurtán S.–Sándor P.–Vass L. (szerk.), Budapest, Aula. 187–195. o.
- Kukorelli I. (1995) Önkormányzati választások 1994. *Magyarország politikai évkönyve.* – Kurtán S.–Sándor P.–Vass L. (szerk.), Budapest, Aula. 99–110. o.
- Kulcsár K. (1996) Politológiai megjegyzések az 1994. évi önkormányzati választásokról. *Önkormányzati választások 1994. Politikai Szociológiai Körkép.* – Böhm A.–Szoboszlai Gy. (szerk.), Budapest, MTA PTI. 13–19. o.
- Latour, B. (1987) *Science in Action.* Milton Keynes, Open University Press.
- Németh Zs. (1991) Helyhatósági választások Baranya megyében. – *Comitatus.* 9. 25–29. o.
- Oláh M. (1996) Régi-új polgármesterek Veszprém megyében. *Önkormányzati választások 1994. Politikai Szociológiai Körkép.* – Böhm A.–Szoboszlai Gy. (szerk.), Budapest, MTA PTI. 195–209. o.

- Pálné Kovács I. (1990) *Helyi politika*. Budapest, Akadémiai kiadó.
- Pálné Kovács I. (1992) A helyi hatalom határai. *Helyi társadalom, gazdaság, politika. Tanulmányok az önkormányzatokról*. – Csefkó F. (szerk.), Budapest, Alapítvány a Magyarországi Önkormányzatokért. 60–72. o.
- Pokol B. (1997) *Szociológiai elmélet*. Budapest, Felsőoktatási Koordinációs Iroda.
- Szabó M. (1996) Vázlat a politika diszkurzív értelmezéséről. – *Politikatudományi Szemle*. 4. 101–132. o.
- Szabó M. (1997a) *Politikai tudáselméletek*. Kézirat.
- Szabó M. (szerk.) (1997b) *Szövegvalóság. Írások a szimbolikus és diszkurzív politikáról*. Budapest, Scientia Humana Társulás.
- Szoboszlai Gy. (1992) Az 1990 évi önkormányzati választások politikuma. Változások a politikai erőviszonyokban. *Önkormányzati választások 1990. Politikai Szociológiai Körkép*. – Bóhm A.–Szoboszlai Gy. (szerk.), Budapest, MTA PTI. 11–32. o.
- Szoboszlai Gy. (1996) Önkormányzati választások 1994. *Önkormányzati választások 1990. Politikai Szociológiai Körkép*. – Bóhm A.–Szoboszlai Gy. (szerk.), Budapest, MTA PTI. 32–55. o.
- Szógyi L. (1992) „Hát itt a demokrácia, ez köllött!” – A sértett Félfa. *Önkormányzati választás Alsónémedin. Önkormányzati választások 1990. Politikai Szociológiai Körkép*. – Bóhm A.–Szoboszlai Gy. (szerk.), Budapest, MTA PTI. 207–217. o.
- Szógyi L. (1993) Polgármesterek pártpreferenciái. – *Juss*. 1–2. 161–167. o.
- Szógyi L. (1994) Demokrácia-értelmezések a helyi vezetők körében. *Törésvonalak és értékválasztások*. – Balogh I. (szerk.), Budapest, MTA PTI. 289–302. o.
- Táll É. (1994) A helyi vezetők értékrendje. Nemzetközi vizsgálat a demokráciához és a piacgazdasághoz való viszonyokról. *Törésvonalak és értékválasztások*. – Balogh I. (szerk.), Budapest, MTA PTI. 273–288. o.
- Tóth L. (1991) A magyar falusi társadalom és a civil társadalom. – *Juss*. 3–4. 98–108. o.
- Velkey G. (1992) A települések önkormányzásáról. – *Alföldi Társadalom*. Békéscsaba, Nagyalföld Alapítvány. 140–157. o.
- Velkey G. (1994) Az önkormányzatok pártosodottsága. Egy empirikus vizsgálat tapasztalatai Békés megyében. – *Társadalmi Szemle*. 11. 21–35. o.

THE MAYOR, THE VILLAGE AND THE COMMUNITY: CONTRIBUTION TO THE DEBATE ABOUT „INDEPENDENT” MAYOR

ISTVÁN BORBOLY – ANDRÁS CSÍTE

In our study with 31 interview with mayors in villages we made an attempt to approach at frame, where politicising is appeared in village. The problems of politicising in village are approached with key concept of mayors’ talking. The most important factor is „independence” which means independence of both parties and „high policy” dominated by parties. The assumption of the different social structure between village and city – and above all between village and the capital – and the differentiation between the mayor and the „national” politic is emerged in this isolation. Mayors are applying the language discursive strategy of political representatives explored by Bourdieu: they establish the homogenous group of people being represented, they appear as a representative of the group and themselves are dissolved in the „we” of the group. The difference between them and „national/party” politic is that the created group doesn’t mean a „larger” group (layer, class, nationality, citizen, etc.), but it connects to the existence of village, as a type of settlement.